

Нерівність доходів населення України як перешкода розвитку людського капіталу

Волошина С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і торгівлі
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Скубіліна А.В.

аспірант кафедри економічної теорії
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Чеботаренко А.М.

студентка
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

У статті досліджено значення нерівності доходів населення у розвитку людського капіталу. Проаналізовано диференціацію доходів населення України та її місце у світовому просторі. Оцінено досконалість основних методичних підходів до оцінювання економічної нерівності населення. Встановлено існування прихованої нерівності доходів населення України, визначено її причини й наслідки для розвитку людського капіталу. Надано пропозиції щодо подолання економічної нерівності населення України.

Ключові слова: людський капітал, доходи населення, заробітна плата, диференціація доходів населення, прихована нерівність доходів населення.

Волошина С.В., Скубіліна А.В., Чеботаренко А.М. НЕРАВЕНСТВО ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ КАК ПРЕПЯТСТВИЕ РАЗВИТИЮ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

В статье исследовано значение неравенства доходов населения в развитии человеческого капитала. Проанализирована дифференциация доходов населения Украины и ее место в мировом пространстве. Оценено совершенство основных методических подходов к оцениванию экономического неравенства населения. Установлено существование скрытого неравенства доходов населения Украины, определены его причины и последствия для развития человеческого капитала. Представлены предложения по преодолению экономического неравенства населения Украины.

Ключевые слова: человеческий капитал, доходы населения, заработная плата, дифференциация доходов населения, скрытое неравенство доходов населения.

Voloshyna S.V., Skubilina A.V., Chebotarenko A.M. INEQUALITY OF INCOMES OF UKRAINE AS AN OBSTACLE TO THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

This article aims to explore the significance of inequality of incomes in the development of human capital. The differentiation of incomes among Ukrainian population in relation to the rest of the world was analyzed. Perfect basic methodological approaches to the assessment of economic inequality of population were evaluated. The existence of hidden income inequality population of Ukraine was established along with its causes and consequences for human capital development. The proposals to overcome economic inequality in Ukraine were suggested.

Keywords: human capital assets, incomes, wage, differentiation of incomes, hidden inequality of incomes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процеси сучасного реформування суспільного виробництва в Україні не можуть відбуватися осторонь від світового вектору розвитку, який визначається як побудова інноваційної економіки та економіки знань.

За нових умов головним фактором суспільного розвитку виступає людський капі-

тал, який вбирає в себе сукупність знань, досвіду, навичок і здібностей фізичних осіб, що беруть участь у суспільно корисній діяльності для отримання економічних і соціальних вигід.

Своєю чергою, розвиток людського капіталу забезпечується на основі відповідних інвестицій, джерелом яких виступають як суспільні фонди, фінансові ресурси підприємств,

так і доходи населення. Водночас доходи населення є відображенням віддачі від людського капіталу.

Сучасний розвиток даного капіталу в Україні свідчить про наявність проблем із забезпеченням його конкурентоспроможних характеристик, що слід пов'язувати як з обмеженням розміром потенційних інвестицій, так із економічною нерівністю населення, тобто неоптимальною диференціацією його доходів.

Так, для українського суспільства характерні суттєва диференціація за рівнем добробуту, а також значна частка бідного та низька питома вага середнього прошарку населення. В Україні соціальна структура нагадує трикутник: 1–2% належить до вищого класу, 10–12% представляють середній клас, а інші, що становлять понад 85% населення, віднесені до найбіднішого класу [1, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою нерівномірності розподілу доходів працювали такі зарубіжні вчені, як Л. Гайск, Дж. Р. Гікс, О. Лоренц, А. Сміт та ін. Серед українських учених, які досліджували диференціацію доходів, бідність населення та її причини, – М. Туган-Барановський, О. Чуприна, Е. Лібанова, С. Панчишин, В. Новіков, Н. Холод та ін. Науковцями добре опрацьовані питання щодо формування доходів населення, джерел їх походження, методичних підходів до оцінювання ступеня диференціації тощо.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Не зменшуючи значущості проведених досліджень, слід відзначити недоречність прямого копіювання досвіду економічно розвинутих країн у даній предметній галузі, у тому числі стосовно підходів до оцінювання диференціації доходів населення. Водночас зазначена проблематика в переважній частині досліджень розглядається відокремлено від завдань розбудови в нашій країні економіки знань, тобто без оцінювання причинно-наслідкових зв'язків між економічною нерівністю і розвитком людського капіталу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є діагностика стану економічної нерівності населення України та визначення її наслідків для розвитку людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи населення являють собою сукупність грошових і натуральних засобів для підтримки фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану людини на певному рівні задоволення її потреб [2, с. 137].

Отже, доходи населення є засобом формування і розвитку різнопланових характеристик людського капіталу. Обмеження розміру доходів у потенційних носіїв характеристик людського капіталу або невиправдана їх нерівність зумовлює неспроможність отримання ними якісної освіти, підтримки власного здоров'я, зростання трудової міграції тощо, що в сукупності унеможлиблює інноваційний розвиток країни і породжує її відсталість.

Відповідно до пп. 14.1.54 та 14.1.55 ст. 14 Податкового кодексу України, розділяють такі джерела доходу, як: проценти, дивіденди, роялті; будь-які інші види пасивних доходів (спадщина, подарунки, виграші, призи); заробітна плата та інші виплати; доходи від надання в оренду майна, рухомого транспорту; доходи від продажу майна; дохід від відчуження інвестиційних активів, у тому числі корпоративних прав, цінних паперів тощо; доходи, отримані у вигляді внесків та премій на страхування; доходи від зайняття підприємницькою та незалежною професійною діяльністю; інші доходи від будь-яких видів діяльності [3].

Основним джерелом доходів населення традиційно виступає заробітна плата, аналіз якої проводиться за її основними видами – номінальною та реальною. Аналіз власне номінальної заробітної плати дає змогу оцінити загальну суму коштів, що виплачується за результати трудової діяльності. Водночас аналіз реальної заробітної плати дає змогу встановити купівельну спроможність виплачених коштів і, відповідно, ступінь виконання основних функцій оплати праці (відтворювальної, стимулюючої, регулюючої, соціальної).

Аналіз динаміки номінальної заробітної плати в Україні за 2007–2016 рр. (рис. 1) пока-

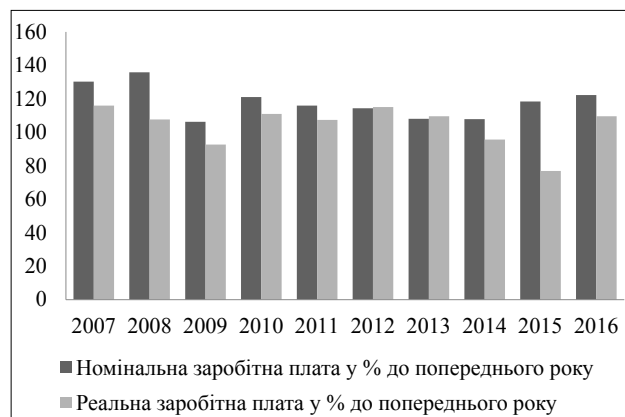

Рис. 1. Динаміка номінальної і реальної заробітної плати в Україні в 2007–2016 рр.

Джерело: складено авторами за [4]

зав на постійне зростання її середнього рівня, однак за значних варіацій щорічного приросту, що пов'язано, з одного боку, із державною політикою підвищення соціальних стандартів, а з іншого – з економічними, політичними і соціальними подіями в українському суспільстві у цей період.

Аналіз динаміки реальної заробітної плати за той же період показав:

а) переважне зростання даного показника за винятком 2009 р. (пік світової економічної кризи) і 2015 р. (політична криза в країні, наслідком якої стало суттєве зростання інфляції);

б) зниження реальної заробітної плати, яке відображає порушення одного з фундаментальних принципів організації заробітної плати щодо необхідності постійного зростання середньої заробітної плати, що викликає погіршення характеристик людського капіталу (мотиваційних установок, продуктивних здібностей, індивідуальних рис працівників тощо).

Між тим показники номінальної і реальної заробітної плати, відображаючи наявність загальної проблеми у розвитку людського капіталу за об'єктно-орієнтованим напрямом його інвестування «мотивація», не відображають глибини проблеми, що криється за цими середніми показниками.

У цьому зв'язку дослідження питань диференціації доходів населення, що корелює з диференціацією заробітної плати, має дати відповіді на питання щодо напрямів подальшого реформування даної сфери.

У світовій практиці для оцінки ступеня диференціації доходів населення використовують різноманітні методичні підходи, основними з яких вважаються оцінка розподілу населення за рівнем доходів, за коефіцієн-

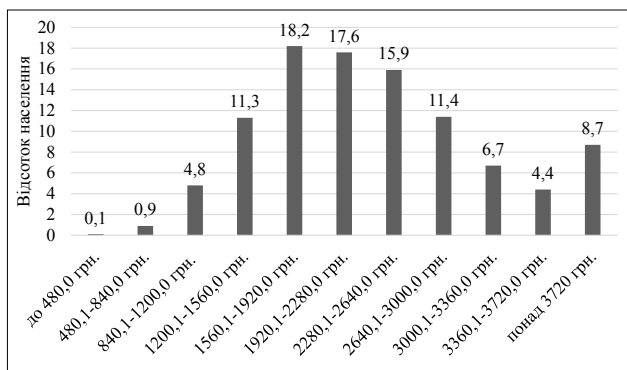

Рис. 2. Розподіл населення України за рівнем місячного середньодушового доходу в 2015 р., %

Джерело: складено авторами за [4]

том Джині, за децильним коефіцієнтом та на основі кривої Лоренца.

Аналіз розподілу населення України за рівнем доходів (рис. 2) показав, що в 2015 р. переважна частина населення (81,1%) отримувала доходи від 1 200 грн. до 3 360 грн.

Перебування цієї сукупності в середній гістограмі дає змогу стверджувати, що український середній клас – це населення із середнім рівнем доходу 2 240 грн., що еквівалентно \$93 (за курсом \$ США станом на кінець 2015 р.). Однак за стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання менше \$5 на день, що становить на місяць близько \$150, або 3 600 грн., то вона вважається бідною. Отже, середній рівень доходу переважної частини населення не перевищує цієї ганебної межі, тому рівень бідності в Україні перевищує 86,9%, оскільки складається з частки населення із середніми доходами (81,1%) і частки населення з низькими доходами (5,8%). Такий самий висновок констатувала й ООН, яка навесні 2015 р. встановила, що в Україні понад 80% населення живе за межею бідності, а прожитковий мінімум у країні наближається до порогу бідності африканських держав, хоча ще в 2012 р. ООН повідомляла, що лише 15% українців живуть за межею бідності. Державні службовці пояснюють дану ситуацію тим, що більшість людей виявилася раптово бідною через військовий конфлікт, девальвацію та інфляцію [5, с. 16].

Проте з рис. 2 видно, що частка населення з відносно високими доходами (понад 3 700 грн.) становила в 2015 р. 8,7%, що свідчить про більш високі ставки заробітної плати у певних групах (категорій) працівників та в окремих видах діяльності.

Таким чином, розшарування населення за рівнем доходів не набуває великого діапазону значень, але свідчить про перебування його переважної більшості за межею бідності.

Коефіцієнт (індекс) Джині розраховується за часткою доходів, отриманих окремою групою населення і характеризує відхилення фактичного розподілу доходів серед рівних за чисельністю груп населення від лінії їх рівномірного розподілу. Значення даного показника знаходяться в інтервалі від 0 до 1, де значення 0 свідчить про абсолютну рівність між усіма групами населення, а 1, або 100%, указує на абсолютну нерівність, коли певна особа зосереджує у своїй власності весь сукупний дохід.

Країни «Великого потенціалу», до яких належать Бразилія (51,5%), Аргентина

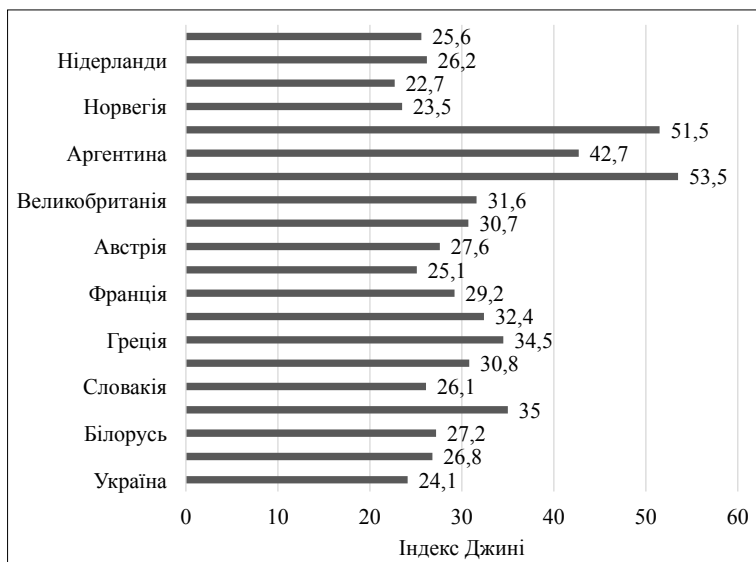

Рис. 3. Значення коефіцієнту Джині для різних країн у 2014 р., %

Джерело: складено авторами за [6; 7]

(42,7%), Колумбія (53,5%), мають найвищі значення показника, що свідчить про високий ступінь нерівності доходів населення (рис. 3).

Серед країн Євросоюзу найвище значення показника спостерігається в Румунії (35,0%), Греції (34,5%), Італії (32,4%), Великобританії (31,6%), Німеччині (30,7%), що вказує на вищу диференціацію в доходах населення, ніж, наприклад, у Словаччині (26,1%) і Чехії (25,1%). Найнижчі значення індексу в скандинавських країнах: Нідерланди (26,2%), Фінляндія (25,6%), Ісландія (22,7%), Норвегія (23,5%), в яких держава забезпечує високий рівень соціального захисту і проводить політику вирівнювання доходів, у тому числі через податкову систему.

Значення коефіцієнта Джині в Україні (24,6%) порівняно з розвинутими країнами є одним із нижчих, що повинно вказувати на низьку диференціацію доходів населення. Проте якісний аналіз даного показника показує, що: 1) в оцінках ураховано лише доходи від легальної зайнятості, тоді як тіньовий ринок праці в Україні, за різними оцінками, становить близько 50%, що значно викривлює результати; 2) більша частина населення, як відзначалося вище, відносно довгий час перебуває за межею бідності. Рівень доходів саме цієї частини й визначає ситуацію рівномірності розподілу доходів усього населення.

Отже, можна стверджувати, що в українських реаліях коефіцієнт Джині свідчить лише про те, що розшарування переважної частини населення за рівнем офіційних доходів і віддалення його від рівномірного розподілу є

невеликим і загалом відповідає європейському рівню.

Децильний коефіцієнт відображає співвідношення доходів вищої децильної групи населення (10% найбагатших домогосподарств) до нижньої децильної групи населення (10% доходів найбідніших домогосподарств).

В Україні в 2014 р. більше ніж п'ята частина із загальних доходів населення була зосереджена у складі 10-ї децильної групи (22%) (рис. 4), що свідчить про концентрацію влади та ресурсів у руках багатіїв.

Так, до світового рейтингу американського журналу Forbes The World's Billionaires за 2016 р. потрапили п'ять українців-мільярдерів, загальна сума статків яких оцінюється \$7,1 млрд., що становить 12,35% ВВП України (станом на 31.12.2016 по курсу НБУ ВВП становив \$87,65 млрд.) [4; 8]. Найменша частина загальних доходів, що складає 25-ту частину, – й 1-й децильній групі (4%). Із рис. 4 також видно, що майже відсутній середній клас населення, оскільки різниця між 2-ю і 8-ю децильними групами становить лише 4%. Децильний коефіцієнт становив 5,5, що, за експертними оцінками, вважається нормою. Проте, як свідчать інші джерела, відношення доходів 10% найбагатших і 10% найбідніших українців з урахуванням тіньових доходів є більшим майже у 40 разів [9]. Отже, розбіж-

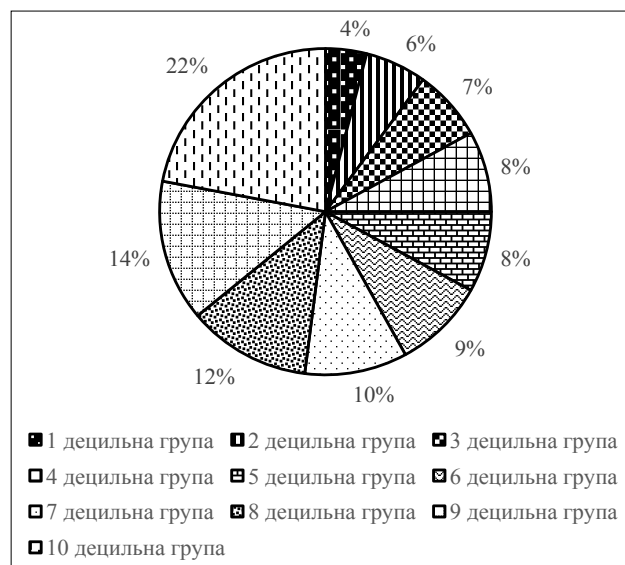

Рис. 4. Розподіл загальних доходів домогосподарств за децильними групами в 2014 р., %

Джерело: складено авторами за [11]

ність у значеннях децильного коефіцієнта є відображенням низької об'єктивності статистичних спостережень, у тому числі методики проведення вибірових обстежень домогосподарств, встановлення репрезентативної вибірки тощо, що призводить до неможливості встановити дійсний рівень економічної нерівності населення України [10, с. 48].

Крива Лоренца – це функція розподілу, що показує, яку частку із сукупного доходу отримує кожна група населення. Теоретично рівний розподіл доходів представлено на графіку у вигляді бісектриси, коли кожна група населення отримує дохід пропорційно її чисельності. За абсолютної нерівності населення крива спочатку йде перпендикулярно до осі ординат із точки (0;0) і коли доходить до значення (1; 0) миттєво приймає паралельне положення до осі ординат і закінчується у точці (1; 1), дана ситуація виникає, коли одна особа володіє всім сукупним доходом країни.

Крива Лоренца в Україні наближена до прямої бісектриси (рис. 5), що свідчить про невисоку диференціацію доходів. Найбільш випуклий об'єм приймає крива на відрізьку між 60% до 100% частки домогосподарств, що свідчить про збільшення диференціації між заможною частиною населення та біднішою.

Таким чином, аналіз нерівності доходів населення України за найбільш поширеними світовими підходами показав відносно низький її рівень і водночас існування низки причин щодо необ'єктивності такого оцінювання і визнання на цій основі існування прихованої нерівності.

Погоджуємося з думкою Н.В. Коваль [10, с. 49] стосовно того, що основними причинами прихованої нерівності доходів є:

- недоступність інформації про доходи і витрати децильних груп населення;
- непрозорість діяльності вітчизняних бізнес-структур, що унеможливує оцінювання їх доходів, а також існування анонімних ком-

паній і фондів, пасивний міжнародний обмін інформацією;

- методологічна недосконалість оціночних показників. Так, коефіцієнт Джині враховує зміни нерівності доходів усередині розподілу.

Наслідками високої диференціації доходів населення є неспроможність біднішого прошарку сформувати необхідні для життєдіяльності індивідуальні характеристики людського капіталу через неможливість отримати якісну освіту, якісне медичне обслуговування, комфортні умови житла, соціальну безпеку, безпечне навколишнє середовище. Відповідно, такий стан справ унеможливує появу якісних характеристик людського капіталу на інших рівнях його формування (макро-, мезо- і мікро-) та його високу віддачу. Отже, обмеженість доходів у більшій частині населення призводить до неспроможності сформувати ті якості сучасного працівника, які цінуються у світі й які так шукає вітчизняний роботодавець.

Щоб підтвердити достовірність отриманих висновків щодо існування економічної нерівності населення України, вважаємо необхідним проаналізувати показники здоров'я населення і структуру витрат домогосподарств.

Так, середня очікувана тривалість життя при народженні показує в середньому кількість років, яку належить прожити поколінню, яке тільки-но народилося, за умови, що в майбутньому рівень смертності буде дорівнювати сучасному рівню смертності в окремих вікових групах. У країнах ЄС (Великобританії, Німеччині, Австрії, Франції, Греції, Італії) і в скандинавських країнах (Фінляндії, Нідерландах, Ісландії, Норвегії) середня очікувана тривалість життя становить 81–82 роки, найвище значення показника серед даної вибірки в Італії – 83 роки (рис. 6). Трохи нижчі значення в країнах Східної Європи: у Чехії – 78, Польщі і Словаччині – 77 років, Румунії – 75 років. У країнах Південної Америки (Бразилії, Аргентині, Колумбії) рівні середньої очікуваної тривалості життя більші, ніж у країнах пострадянського простору, до яких і входить Україна, із середньою тривалістю 71 рік.

Отже, показник середньої очікуваної тривалості життя спростовує висновки щодо низької нерівності доходів населення України, адже тривалість життя населення в країнах із найвищими показ-

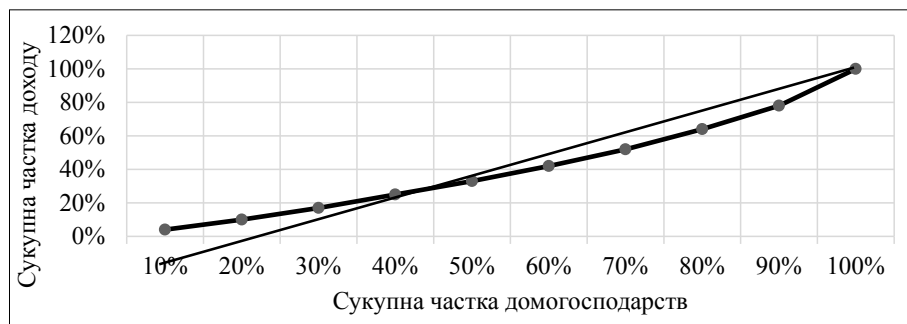

Рис. 5. Крива Лоренца для України в 2014 р.

Джерело: складено авторами за [11]

никами нерівності (Бразилії, Аргентині, Колумбії) вища на три-п'ять років від середньої тривалості життя в Україні, що свідчить про неспроможність українського населення отримати якісне медичне обслуговування.

Аналізуючи структуру сукупних витрат домогосподарств за 2015 р. (рис. 7), доходимо висновку, що майже весь дохід сім'ї витрачається на споживання, а саме на забезпечення продуктами харчування (53,1%) та непродовольчими товарами та послугами (36,5%). Частка алкогольних напоїв і тютюнових виробів становить 3,3%, що приблизно дорівнює витратам на підтримку здоров'я (3,7%) та свідчить про неспроможність забезпечити здоровий спосіб життя населення.

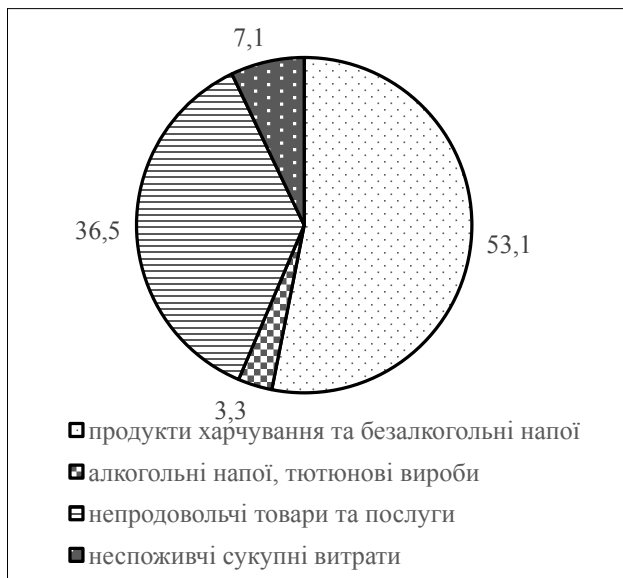

Рис. 7. Структура сукупних витрат у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, 2015 р., %

Джерело: складено авторами за [3]

Структура споживання непродовольчих товарів і послуг у складі сукупних витрат унаочнена на рис. 8. Найбільший відсоток витрат у загальній структурі сукупних витрат займають витрати на житло, воду, електроенергію, газ (11,7%, серед

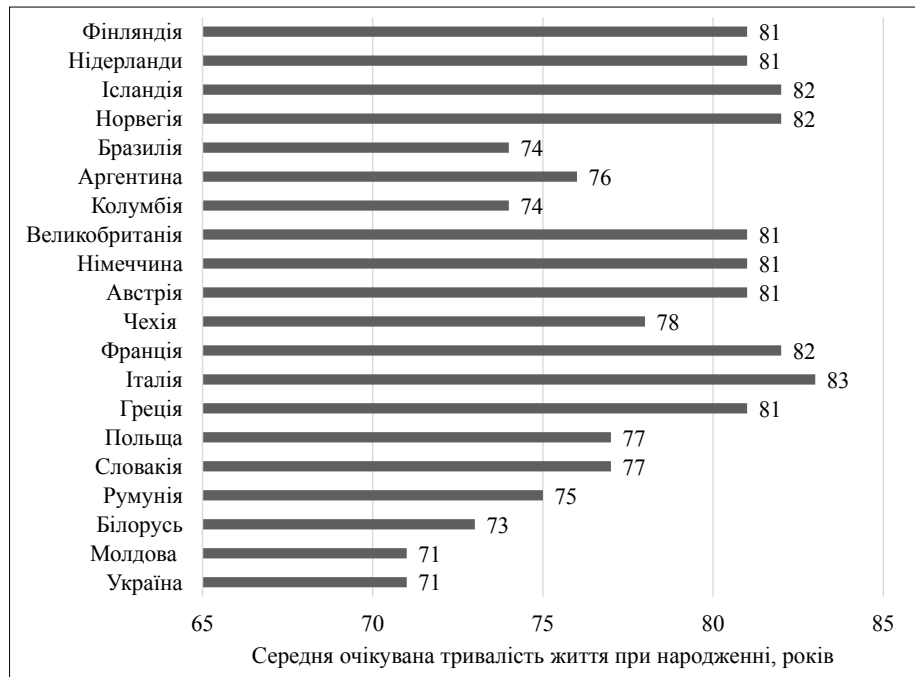

Рис. 6. Середня очікувана тривалість життя при народженні в країнах світу в 2014 р., роки

Джерело: складено авторами за [7]

яких оплата житла та комунальних послуг становить 10,2%) та на одяг і взуття (5,7%). А витрати на здоров'я й освіту становлять відповідно 3,7% і 1,1%, що є дуже низькими.

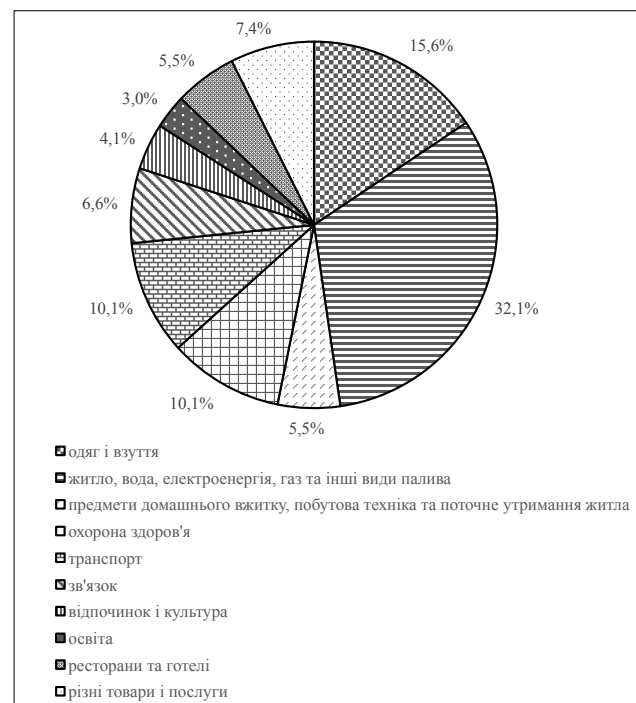

Рис. 8. Структура споживання непродовольчих товарів і послуг у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, 2015 р., %

Джерело: складено авторами за [3]

Витоками проблеми нерівності розподілу доходів населення є недосконалість державного регулювання економічними і соціальними процесами, що в умовах монополізації багатьох сфер господарської діяльності, поширення тіньової зайнятості, корупції, злиття бізнесу і влади призводить до порушення соціальної справедливості в оплаті праці і відриву рівня винагороди від результатів праці.

До вищеназваних факторів тривалої дії в останні три роки додалися неочікувані переважно політичні і військові фактори, дія яких зумовила «збільшення чисельності внутрішніх переселенців (станом на 01 січня 2016 р. – близько 1,5 млн. осіб), зменшення ВВП (у 2015 р. рівень ВВП знизився на 10%), високий темп інфляції (2014 р. – 25%, 2015 р. – 43%), прискорення девальвації (упродовж 2013–2016 рр. понад 200%), збільшення податкового навантаження (наприклад, запровадження військового збору, ... оподаткування частини пенсій, депозитів, підвищення акцизів на тютюнові вироби, алкогольні напої, а також розширення бази оподаткування для податку з нерухомого майна), банкрутство банків і т. д.» [5, с. 15–16].

До наслідків нерівномірного розподілу доходів населення можна віднести: низький рівень життя в країні, бідність населення, відтік кваліфікованої робочої сили за кордон, соціальну напруженість, складну криміногенну ситуацію, процвітання тіньової економіки, високий рівень корупції, політичну нестабільність, що в сукупності призводить до стримування соціально-економічного розвитку країни загалом і людського капіталу зокрема.

Подолання економічної нерівності населення можливе за сприяння державних органів, соціалізації населення, подолання корупції, зростання економіки та виведення її з тіньового сектору.

Досвід багатьох латиноамериканських країн свідчить, що масштабні програми субсидій, прогресивні шкали оподаткування, жорсткі обмеження у сфері трудового законодавства, які покликані скоротити розрив у доходах, можуть дати зворотній ефект, тому необхідно усунути джерела викривлення ринків продукції (надмірне регулювання та ліцензування), скоригувати кредитну та фінансову політику, сформувати дієвий ринок робочої сили [12, с. 114].

Реформа, яка була впроваджена в Україні у січні 2017 р. щодо підвищення мінімальної

заробітної плати до 3 200 грн., має свої негативні наслідки. Підвищення мінімальної заробітної плати як такої має позитивні наслідки тільки тоді, коли воно є реальним, а не номінальним. Зарплата має відповідати прожитковому мінімуму та задовольняти потреби громадян, що буде слугувати збільшенню купівельної спроможності населення і, відповідно, рівню його добробуту. У даному разі відбулося підвищення номінальної заробітної плати за зростання рівня інфляції, що призведе, своєю чергою, до підвищення цін, погіршення добробуту українців та збільшення питомої частки бідного населення. Отже, реформа щодо підвищення мінімальної заробітної плати тільки погіршила реальний стан життя населення та уповільнила процеси, які могли б поліпшити людський капітал країни.

Без утручання держави в розподіл доходів економічну нерівність населення неможливо подолати, тому необхідно вжити такі заходи, як: установлення мінімальної заробітної плати на рівні реального прожиткового мінімуму; надання соціальних пільг і субсидій бідним прошаркам населення; стимулювання впровадження інновацій у виробництво, що призведе до зростання рівня оплати праці та підвищення частки заробітної плати у виробленому продукті; зниження обтяжливого оподаткування, що сприятиме зменшенню тіньового сектору економіки та стабілізації податкового законодавства; стримування інфляції; покращення умов для ведення малого бізнесу, що спричинить створення додаткових робочих місць; боротьба з корупцією; орієнтація держави на формування і підтримку середнього класу населення та ін.

Висновки з цього дослідження. Із моменту проголошення України незалежною державою загальнопоширені показники оцінки ступеню диференціації доходів населення відповідали рівню відповідних показників багатьох розвинених країн світу. Однак дане явище слід уважати феноменом, оскільки в країні більшість населення є бідною, це є свідченням прихованої нерівності у розподілі доходів. Наслідками такої ситуації є низький рівень життя, неможливість громадян отримати якісну освіту та підтримувати на належному рівні власне здоров'я і, як наслідок, міграція кваліфікованих кадрів за кордон. Це, своєю чергою, виступає перешкодою для розвитку вітчизняного людського капіталу, який неспроможний за таких умов побудувати інноваційну економіку та економіку знань як вищий етап суспільного розвитку.

Подолання проблеми незадовільного розвитку людського капіталу в частині прихованої нерівності доходів населення можливе лише за консолідації зусиль на всіх економічних рівнях, передусім за активної участі держави у відповідних процесах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чуприна О.О. Соціальна нерівність і бідність в Україні / О.О. Чуприна // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. Серія «Економічна теорія та право». – 2011. – № 2(5). – С. 83–92.
2. Волошина С.В. Економіка праці : [навч. посіб.] / С.В. Волошина, Н.В. Чорноморченко, І.С. Чорноморченко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2002. – 342 с.
3. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/nk/>.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Єлисеєва Л.В. Проблеми розподілу доходів населення України / Л.В. Єлисеєва, О.В. Грисюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – № 16. – С. 15–17.
6. European Statistical Office, Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/>.
7. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/>.
8. Forbes Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/news/1411975-rejting-milliarderov-forbes-2016-v-globalnom-spiske-pyat-ukraincev>.
9. Україна: час вибору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EUCU72013.pdf.
10. Коваль Н.В. Соціально-економічна нерівність в Україні та світі: проблеми оцінювання та шляхи вирішення / Н.В. Коваль // Економіка та держава. – 2016. № 2. – С. 46–50.
11. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник. Ч. I. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 379 с.
12. Черенько Л.М. Нерівність у доходах: стан і можливі наслідки та шляхи подолання негативних тенденцій / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 110–115.